

Samenvattend verslag van de provinciale conferenties

over de toekomstige inrichting van het archiefbestel

woensdag 11 april – woensdag 23 mei 2001

Georganiseerd op initiatief van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, het Interprovinciaal Overleg, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, in afstemming met de Unie van Waterschappen

Verslag: Dr. G.J. Muskens, DOCA Bureaus – Lepelstraat

Doel van de conferenties

Het doel van de conferenties was een consultatie van bestuurders en een inventarisatie van meningen uit het veld over de toekomst van het archiefbestel. Het Ministerie van OCenW organiseerde daartoe conferenties in alle provincies. Tot op dat punt waren reeds verschillende beleidsvoorbereidende stappen gezet, bestaande uit de werkzaamheden van het projectteam herziening archiefbestel en het rapport van mevrouw F. van Diepen-Oost "Archieven in de etalage", een advies van de Raad voor Cultuur over de toekomstige inrichting van het archiefbestel, het departementale beleid gericht op de fusie van rijksarchieven in de provincie met gemeentelijke archieven waaruit Regionale Historische Centra zijn ontstaan en zullen ontstaan (zie Ministerie van OCenW: "Regionale Historische Centra: publieksgerichte perspectieven voor archieven") en een onderzoek van DOCA Bureaus naar samenwerking tussen archieven en andere instellingen. Na de conferenties volgen verdere stappen die moeten uitmonden in een beleidsbrief van staatssecretaris Van der Ploeg aan de Tweede Kamer inzake de toekomst van het archiefbestel. Ter verdere voorbereiding is voorzien in een landelijke conferentie met archivariissen, gebruikers en anderszins betrokkenen (12 juni), verslaglegging en terugrapportage over de gehouden conferenties, alsook bestuurlijk overleg met IPO, VNG en Unie van Waterschappen.

Op de conferenties vond een consultatie plaats van bestuurders, te weten de staatssecretaris, gedeputeerden, bestuurders van waterschappen, burgemeesters, wethouders en vertegenwoordigers van de betreffende autoriteiten (zie bijlage 1 voor een overzicht van plaatsen, data en inleiders).

Met het oog op de consultaties hebben de deelnemers discussievragen voorgelegd gekregen omtrent:

- de kwaliteit van de publieksfuncties,
- de bestuurlijke verantwoordelijkheden,
- de samenwerking en de schaalvergroting,
- het toezicht op archiefzorg, -beheer en -toegankelijkheid.

Voor een aantal deelnemers hebben deze punten en de nadere discussiepunten of vragen zeker een stimulans betekend voor de voorbereiding van hun deelname. De sturende werking van de discussiepunten en vragen was echter erg betrekkelijk. De bestuurders uitten zich veelal op concrete wijze over beleidsmogelijkheden en -onmogelijkheden, over (goede) voorbeelden uit de (samenwerkings)praktijk en over directe belangen die samenhangen met bijvoorbeeld witte plekken in het

archiefbestel, bevoegdheden, posities en kosten. In die zin ging de discussie 'ergens over', zoals dat in de wandelgangen uitgedrukt pleegt te worden. Dit was zowel het geval in de inleidingen (in de meeste provincies drie, te weten één door de staatssecretaris of diens vertegenwoordiger, één door de gedeputeerde voor cultuur c.a. en één door een gemeentebestuurder) als in de bijdragen aan de discussie vanuit de zaal. In het samenvattend verslag is geen verschil gemaakt tussen uitspraken gedaan tijdens een inleiding of opmerkingen vanuit de zaal. Alle uitspraken zijn te zien als relevante opvattingen vanuit bestuurlijk Nederland over de toekomst van het archiefbestel.

Discussie over kwaliteit van de publieksfuncties

De vijf discussiepunten over kwaliteit en publiekstoegankelijkheid zijn alle in verschillende inleidingen en discussiebijdragen aan de orde gesteld. Het betrof het provinciale stimuleringsbeleid, te stellen minimumeisen, de impact van RHC's en andere regionale samenwerkingsvormen, alsmede de toepassing van een kwaliteitszorgsysteem. We zullen de gemaakte opmerkingen per discussiepunt samenvatten. Ook andere punten zijn daarnaast of daarenboven aan de orde geweest: nabij publiek en publieksgroepen, virtueel publiek, professionalisering en kosten. Deze punten komen ook aan de orde in aparte secties.

Provinciaal stimuleringsbeleid

De provincies gaven aan hoe zij een sluitend net van archiefdiensten helpen verwezenlijken en hoe zij het gebruik en de toegankelijkheid van de archieven bevorderen. Tezamen met vele gemeenten bevestigden zij de stimulerende rol die uitgaat van de provinciale inspecteurs, die feitelijk veelal ook als adviseur en aanjager van de gemeenten en de waterschappen functioneren. Deze instelling spreekt ook uit de nota van het Landelijk Overleg van Provinciale Archiefinspecteurs "Op weg naar een sluitend net van professioneel archiefbeheer" van 1998. Alle provincies zijn voorstanders van een sluitend net, van publieksgerichte archiefzorg, van stimulerend toezicht, van inbedding van het archiefbeleid in de provinciale erfgoedtaken en van subsidies voor verbeteringen. Mede omdat de meeste provincies reeds sinds lange tijd doelstellingen zoals die van het actieplan cultuurbereik blijken na te streven, past het streven naar meer en breder publiek voor de archieven uitstekend in hun cultuurbeleid, inclusief bibliotheek- en onderwijsbeleid. Bij het bibliotheekbeleid hoort wel de aantekening dat verschillende provincies de eerdere voorstellen van de Commissie Meijer een weinig aantrekkelijke dwangbuis vonden en geen voorbeeld voor de aanpak van de archiefzorg in de provincies en gemeenten. De provincie Gelderland meent daarbij dat het centralistische karakter van de nieuwe bibliotheekplannen omgebogen is in het koepelconvenant tussen Rijk, IPO en VNG. De laatste aanpak kan wel een voorbeeldfunctie hebben voor de archiefzorg. In het verlengde van het provinciale stimuleringsbeleid kwam verschillende keren ook het stimuleringsbeleid dat het Rijk of fondsen voeren of kunnen voeren aan de orde. Archieven kunnen, alleen of tezamen met andere culturele instellingen, bijvoorbeeld een subsidieverzoek indienen in het kader van de cultuurnota, het actieplan cultuurbereik, regelingen bij de Mondriaan Stichting, etc. Van het Rijk wordt verwacht dat het gerichte subsidiemiddelen zal willen inzetten, mede vanwege de beleidsprioriteit die het geeft aan het publieksbereik van de archieven.

Minimum kwaliteitseisen

Vele deelnemers aan de discussies hebben zich in positieve zin uitgelaten over in de wet op te nemen eisen inzake de publieksfuncties van de archieven. Concrete punten werden niet nader uitgewerkt, maar gewezen werd op de positieve

gevolgen van een wettelijke basis: de gemeenten, ook die waar het politieke draagvlak voor archiefzorg heel laag is of ontbreekt, zullen gedwongen zijn om aan de gestelde eisen te voldoen en de archiefinspectie heeft een titel om zo nodig naleving van de eisen op te leggen. Tevens wezen enkele gemeentelijke vertegenwoordigers op de compensatie voor de naleving van een wettelijke eis met extra middelen uit het gemeentefonds. De belangrijkste tegenwerpingen voor wettelijke minimumeisen kwamen van de kant van het Rijk. Publieksbeleid is voorshands in de ogen van het Rijk geen zaak die zich gemakkelijk leent voor wetgeving en voor effectieve wetshandhaving. Partijen kunnen hun energie beter richten op de praktijk dan op de vorm.

RHC's en andere sterke regionale verbanden

Met name in de vier provincies waar reeds een Regionaal Historische Centrum is gevormd (Utrecht, Zeeland, Overijssel en Groningen) gaven betrokkenen zoals de directeur van het RHC, de archivariissen en beleidsmakers als hun mening dat de RHC's een nieuwe impact zullen kunnen hebben op het gebruik van de archieven in de provincie in het algemeen en niet alleen op het gebruik van het archief in de provinciehoofdstad. Ook in Flevoland verwacht men een positieve impact, mede vanwege het involveren van het rijksarchief in de provinciale werkgroep voor het archiefbestel. Zij willen projecten initiëren en diensten ontwikkelen die in het belang zijn van alle archieven in de provincie. Wij noteerden een enkele maal een directe en positieve respons op deze inzet. Echter, er waren ook meer huiverige reacties. In Zeeland, Friesland en ook andere provincies is de 'periferie' van de regio's niet echt gecharmeerd van een al te sterk centraal archief. De regio's willen hun eigenheid behouden met, desgewenst, een eigen sterk archief. Hiertoe zijn reeds veel gemeenten en waterschappen samenwerkingsovereenkomsten aangegaan voor een streekarchief. Deze ontwikkeling zal niet geschaad mogen worden door de oprichting van de RHC's in de provinciehoofdsteden. Sommige sprekers vertolkten echter de vrees, dat het RHC-beleid direct of indirect ten koste zou kunnen gaan van de beleidsprioriteit bij Rijk en provincies voor de streekarchieven, alsook (dus) ten kosten van de daarvoor beschikbare extra middelen.

Kwaliteitszorg

Kwaliteitszorg werd op een van de conferenties zeer nadrukkelijk aan de orde gesteld en verder ook in positieve zin besproken. Dat was in Noord-Brabant, waar de heer Van der Velden (burgemeester van Bergen op Zoom) de noodzaak van een kwaliteitsbeleid gebaseerd op een gericht kwaliteitszorgsysteem zoals dat van het INK bepleitte. In andere provincies is deze optie, die heden ten dage toch voor de hand lijkt te liggen, niet of meer indirect aan de orde geweest. In Brabant bleek het een indicator te zijn van hoge gemeentelijke ambities met betrekking tot de archieven. Dit is een onderwerp dat later aan de orde komt.

Vier niet bij de discussiepunten genoemde onderwerpen vormden een belangrijk deel, zo niet de hoofdmoot, van de meeste discussies over publiek en kwaliteit. Het betrof het nabije publiek en de doelgroepen, de digitalisering en het virtuele publiek, de professionaliteit die vereist is voor adequate archiefzorg en de kosten die gemoeid zijn met extra inspanningen voor het publieksbereik.

Nabij publiek en doelgroepen

Impliciet of expliciet bestaat het publiek van de archieven dat de bestuurders voor ogen staat, uit burgers uit hun gemeenten of uit de regio. Zij doen amateur-historisch onderzoek of onderzoeken hun familie en herkomst. Zonder verdere

specificaties lijkt het vooral om wat oudere inwoners van stad of streek te gaan, die ook nog lid kunnen zijn van een historische vereniging. Het is een nabij publiek dat mede aanleiding is voor grote nadruk op de blijvende regionale en plaatselijke verankering van de archiefdiensten. Een deel van de betreffende groep gebruikers is geletterd en heeft geen onoverkomelijke moeite om bijvoorbeeld over te schakelen op ICT of om de gevraagde informatie 'elders' op te vragen. Anderen zijn minder hoog opgeleid en kunnen op hun leeftijd niet meer omschakelen naar digitale informatievoorziening. Zij hebben behoefte aan een tastbaar papieren archief(stuk). Daarnaast is er de bestuurlijke trots (en de trots van de professionele staf) voor in het eigen archief voltooid wetenschappelijke onderzoeken en inventarisaties, met de aantekening dat de wetenschappelijke onderzoekers moeten kunnen beschikken over oorspronkelijke archivalia. Als er verder een bijzondere doelgroep genoemd wordt, dan betreft het jongeren en met name jongeren van HAVO-VWO die naar archieven en bibliotheken kunnen komen voor hun Studiehuisopdrachten (Tweede Fase). Dit is echter tevens een virtuele doelgroep – een groep die uitstekend zou kunnen worden bediend met de digitale informatie waarover de (met elkaar gekoppelde) archieven beschikken of gaan beschikken. Enkele deelnemende archivariissen brachten naar voren dat het publiek en met name andere publieksgroepen dan ouderen, genealogen en wetenschappers met behulp van gerichte marketingstrategieën voor de archiefdiensten gewonnen blijken te kunnen worden. Het publiek wil komen en zal komen wanneer de archieven hun schatten tonen en toegankelijk maken.

Virtueel publiek

De verwachtingen zijn hoog gespannen omtrent wat internet betekent en kan betekenen voor de toegankelijkheid van archieven. Via internet komen de gedigitaliseerde bestanden beschikbaar voor eenieder die naar informatie omtrent het verleden zoekt. De zoeker wordt niet meer (althans veel minder) gehinderd door de muren en de afstanden tussen de archieven waarin iets van zijn of haar gading kan zijn opgeslagen. Met de hulp van intelligente zoekmachines kan of zal ook het zoekproces vergaand vereenvoudigd kunnen worden, terwijl tegelijkertijd de succeskans exponentieel zal kunnen stijgen. Ten dele is dit toekomstmuziek (of zelfs ketelmuziek van subsidiologen), maar verwezen kon worden naar veelbelovende projecten van het Algemeen Rijksarchief, van Frieslandnet, van de Digitale Catalogus Flevoland, van de digitaal beschikbare kaarten in Bergen op Zoom en elders, van het Zeeuws Archief, van Tilburg Digitale Stad, etc. De verwachtingen omtrent internet koppelen velen aan hun beeld van de mogelijke internetters: jong, niet aan plaats en tijd gebonden, zoekers die alleen tevreden zijn als ze een antwoord op hun specifieke vragen krijgen en die gevoelig zijn voor een mooie grafische omgeving. Het nabije archief van hun gemeente X in fysieke zin interesseert ze niet of weinig, evenmin als de daar beschikbare kroonjuwelen, mooie en interessante uitgaven, interessante ontsluitingen, etc. Het virtuele publiek is anders en stelt andere -hoge- eisen in termen van ontsluiting, presentatie en marketing.

In dit laatste schuilt één van de problemen waarop conferentiedeelnemers wezen. De archieven zien zich geconfronteerd met nieuwe en andere taken, terwijl de oude beheer- en behoudstaken niet verwaarloosd mogen worden. Voor de extra publiekstaken zijn veelal geen structurele middelen voor handen. Van de digitalisering gaat, mede door de directe kosten van digitalisering en die van virtuele verspreiding, een autonome druk uit tot schaalvergroting en fusies van archieven in bijvoorbeeld regionaal verband. Dit is een thema dat later aan de orde komt, maar opvallend was dat de schaalvergroting in de archiefwereld door veel sprekers en discussianten direct verbonden werd met de eisen van de digitalisering. Verder werden problemen naar voren gebracht die direct

samenhangen met het digitaliseringproces, zoals de niet-gedigitaliseerde en niet-digitaliseerbare bestanden, het digibetisme dat voorkomt onder personeel en gebruikers, de slechte bewaarbaarheid en latere raadpleegbaarheid van gedigitaliseerde bestanden, etc. Niettemin is het onvoldoende argument om niet te streven naar een hogere publiekswaarde langs de virtuele lijn.

Professionalisering

Voor de betere publieksdiensten zijn professionals nodig. Die zijn duur, moeten worden opgeleid en hebben ook vele andere taken, die tot de kerntaken van de archieven behoren, namelijk taken inzake bewaren en ontsluiting. Feitelijk wordt de kleine professionele staf van archieven (een- en tweepitters) 'op getal' gebracht door WIW-ers en vrijwilligers. In die zin werden de professionele eisen als een probleem of kostenfactor naar voren gebracht, met name door verschillende deelnemers uit de archiefwereld zelf. Reactie hierop kwam van de kant van 'ambitieuze gemeenten' – hun vertegenwoordigers onderkennen het probleem, maar stellen dat dat een oplosbaar probleem is of moet zijn. De personele inzet en taken kunnen worden aangepast, projectsubsidies kunnen worden verkregen, etc.

Kosten

In het verlengde van de digitalisering, de professionalisering, de wettelijke verankering van minimale eisen inzake publiekstoegankelijkheid en ook andere thema's kwamen de met publiekstoegankelijkheid gemoeide (extra) kosten regelmatig aan de orde. In de ogen van veel gemeenten gaat het om extra structurele aanslagen op de bescheiden gemeentelijke middelen. Omdat de wens voortvloeit uit landelijk beleid zullen de betreffende uitgaven van de gemeenten uit het gemeentefonds moeten worden gecompenseerd. Voor sommige, meer ambitieuze gemeenten gaat het om een zaak waarin zij willen investeren of waarvoor hun archief middelen via herschikking zal moeten vinden. Voor de provincies en het Rijk gaat het om zaken waaraan ze een bijdrage, een stimuleringspremie of wat dies meer zij kunnen geven. De opinievorming heeft op dit punt nog niet tot consensus tussen de verschillende partijen geleid.

Discussie over de bestuurlijke verantwoordelijkheden

Discussiepunten en vragen inzake de bestuurlijke verantwoordelijkheden betroffen 'niet veranderen', privatisering van de uitvoering en een mogelijke herschikking van de taken van Rijk, provincie en gemeenten / waterschappen. Het laatste punt omvatte met name het voorstel van de Raad voor Cultuur om de 'back-office' (bewaren en ontsluiten) de exclusieve rijkstaak te maken en de 'front-office' (loketfunctie) de exclusieve gemeentelijke taak.

Het thema van de bestuurlijke verantwoordelijkheid laat zich niet goed samenvatten aan de hand van deze drie punten. Drie andere punten kwamen daartoe te nadrukkelijk in de discussies en de inleidingen van gemeentelijke zijde naar voren. Dit betreft de waarde van de gemeentelijke autonomie, identiteit en ambitie, het politieke draagvlak voor (hogere) archiefuitgaven en de witte plekken op de archievenkaart. Deze punten zijn weliswaar gerelateerd aan standpunten omtrent 'niet veranderen' dan wel herschikking van taken, maar ze verdienen vanwege hun gewicht een aparte bespreking.

Niet veranderen

Zowel van de kant van het Rijk (staatssecretaris, departement, rijksarchivaris) als van de kant van de gemeenten kwam als meest gehoorde mening naar voren dat de huidige bestuurlijke verantwoordelijkheden en met name het wettelijk kader

inzake de taken en bevoegdheden niet zouden moeten worden aangetast, of hooguit op onderdelen veranderd zou dienen te worden. Geopteerd wordt voor een verantwoordelijkheidsverdeling volgens de huidige wet, waarbij wel open bleef of dat ook zou moeten inhouden dat iedere bestuurslaag eigen archiefdiensten zou moeten beheren. Veranderingen, bijvoorbeeld inzake de publiekstoegankelijkheid en het sluitende net, dienen in dit kader gevonden te worden. Hiertoe strekt onder andere het rapport van de Commissie van Diepen, dat in dit verband zeer geprezen werd.

Van provinciale zijde werd in een aantal gevallen met een zekere nadruk gepleit voor een verandering van het wettelijk kader. Met name de Noord-Hollandse gedeputeerde Neef vroeg op dit punt om duidelijkheid. Hij en anderen achten het wenselijk dat de regietaak van de provincie inzake de zorg voor het cultureel erfgoed ook in de archiefwet zijn beslag krijgt.

Uitvoering privatiseren

Over dit onderwerp is in geen van de conferenties gesproken. Uit de nadruk op de gemeentelijke verantwoordelijkheid voor de oude archieven mag men wellicht afleiden, dat de aanwezige gemeentebesturen tegen (vergaande) privatisering van bijvoorbeeld de loketfunctie zijn.

Veranderde taken

In aansluiting op de beide voorgaande secties en bij wijze van samenvatting mogen wij zeggen dat noch de gemeentelijke vertegenwoordigers noch die van het Rijk of het rijksarchief zich in positieve zin hebben uitgelaten over de door de Raad van Cultuur bepleite opdeling van de verantwoordelijkheden: Rijk voor back-office, gemeenten voor front-office, loket. De staatssecretaris vreest op deze wijze te ver af te komen te staan van zijn beleidsprioriteit inzake de publieksfuncties van culturele instellingen inclusief archieven. Daarenboven heeft hij geen reden om aan te nemen dat nalatige gemeenten in de opgedeelde situatie wél actief gaan worden in de richting van het publiek. De gemeenten menen dat zij geen publieksbeleid kunnen voeren, wanneer zij gescheiden worden van het archief zelf. Daarenboven gaat het om hun archieven en archivalia, die zij veelal met grote moeite en tegen hoge kosten in het verleden verzameld en ontsloten hebben. Een enkele archivaris bracht naar voren dat de voorgestelde opdeling op den duur wellicht een logische beleids optie zou kunnen blijken te zijn.

Gemeentelijke autonomie, identiteit, ambitie

Los van mogelijke 'hakken-in-het-zand-associaties' leidt in een aantal gevallen de gemeentelijke trots inzake de eigen archiefdienst tot een benadrukking van hun autonomie en identiteit. Deze is zeer belangrijk en een uitgesproken positieve factor in 'ambitieuze gemeenten', dat wil zeggen relatief kleine gemeenten met een relatief grote en goedgeoutilleerde eigen archiefdienst zoals Waalwijk, Bergen op Zoom, Vlissingen en het waterschapsarchief in Gorredijk. Hier zeggen de gemeentebesturen: wat willen we en hoe kunnen we dat zelf bereiken. De gemeentelijke autonomie kwam verder naar voren in reacties op centralistische ingrepen (of de vrees daarvoor) zoals bepleit door de Raad voor Cultuur en zoals ervaren bij de herstructurering van het bibliotheekbestel. Deze kwam naar voren bij discussies over regionale samenwerking in het kader van streekarchieven.

Niettemin: ook deze positieve zijde van de gemeentelijke autonomie heeft een rol gespeeld in de discussies. Hier gaat het om het ontbreken van politiek draagvlak en om de witte plekken / het niet sluitende net.

Ontbreken van publiek draagvlak

Het archief is niet aaibaar, de gemeenteraad en de wethouders geven eerder prioriteit aan dingen die een zichtbare uitwerking hebben voor de burgers, de raad kan nalatig zijn waar het gaat om de archiefzorg – opmerkingen die aangaven hoe zwak velen het publieke en daarmee het politieke draagvlak voor de archieven in de gemeentebesturen vonden. Op dit punt sloten pleidooien aan voor een wettelijke verankering van de publiekstaken (en sanctionering van nalatigheid), opdat de raden zich niet meer aan hun verplichtingen kunnen onttrekken. Daarnaast wezen meer ambitieuze gemeentebestuurders en archivariissen op de politieke stimulans die uitgaat van een actief publiek: veel klanten en effectieve rapportage over de klandizie aan de gemeenteraad, veel vrijwilligers die tevens lijntjes hebben of kunnen hebben naar leden van de raad en publieksmobilisatie. Dit laatste is een algemene term voor wat historische verenigingen, samenwerking met andere instellingen, publiciteit en berichtgeving in de lokale media kunnen bewerkstelligen. De archieven kunnen wat dit betreft zelf een zekere aanjaagfunctie hebben, daarbij geholpen door gelijkgezinden in de raad, op het gemeentehuis, bij de provincie, etc. In die zin kan tegenover het ontbrekende politieke draagvlak een overtuigend publiek draagvlak komen te staan.

Witte plekken

Concrete nieuwe voorstellen voor de aanpak van de witte plekken zijn niet naar voren gebracht. Wel willen de betreffende provincies (met name Limburg, Overijssel, Drenthe, Groningen, Friesland, Flevoland en een specifiek deel van Zeeland, namelijk Zeeuwsch-Vlaanderen) hun stimuleringsbeleid richten op de witte plekken en de aanstelling van professionele archivariissen handhaven of uitbreiden. Flevoland zoekt een structurele oplossing gekoppeld aan de inrichting van nieuwe archieven en een RHC voor deze provincie, terwijl Zeeland een oplossing zoekt in het kader van de gemeentelijke herindeling van Zeeuwsch-Vlaanderen. Niemand is bevoegd om maatregelen voor te schrijven vanwege de gemeentelijke autonomie die zich op dit punt tegen de gewenste ontwikkelingen keert. In veel provincies lijkt de houding eerder afwachtend dan pro-actief. De ambitie om de witte plekken aan te pakken lijkt echter, getuige de levendige discussie, in Limburg en ook in Friesland zeker aanwezig.

Discussie over samenwerking

De voorbereide discussiepunten en vragen inzake samenwerking betroffen de regierol van de provincie, vrijwillige samenwerking, verplichte samenwerking en de loketfunctie van de gemeenten. Direct of indirect zijn deze onderwerpen reeds eerder in deze samenvatting ter sprake gekomen. Uit de discussies en de inleidingen hebben wij tevens twee onderwerpen gehaald, die van belang zijn voor de opinies van de betrokken bestuurders over samenwerking in de archiefwereld. Het betreft het thema schaal en schaalvergroting, alsmede de praktijkvoorbeelden waarnaar men met name in positieve zin verwijst – good practices, zo gezegd.

Regie provincie

Eerder is reeds vermeld dat de provincies voor zichzelf een stimulerende rol zien weggelegd in het provinciale erfgoedbeleid en het provinciale publieksbeleid. Ze hebben wat deze beleidsterreinen betreft veelal een regisserende rol ten opzichte van andere overheden en partijen in de provincie. Ze zien het publieksbeleid van de archieven als een onderdeel van hun taken. Ook hebben we eerder geconstateerd dat vertegenwoordigers van andere partijen de stimulans die uitgaat van provinciaal beleid, inclusief die welke uitgaat van de provinciale

archieffinspecties, zeer waarderen. In die zin is er veel waardering en geen of weinig tegenspraak.

Vrijwillige samenwerking

Niemand is tegen vrijwillige samenwerking van overheden, inspecties, archieven en culturele instellingen inzake de publieksfuncties van de archieven. Iedereen is voor vrijwillige samenwerking, mits de vrijwilligheid niet in vrijblijvendheid ontaardt. Veel sprekers onderstreepten het belang van vrijwilligheid om partijen te binden aan gezamenlijke plannen en de weerstand te voorkomen die opgeroepen wordt door dwang en al te nadrukkelijke regie of blauwdrukken van bovenaf. Natuurlijk is het goed wanneer er sancties zijn op nalatigheid inzake wettelijke minimumtaken, maar voor extra inzet voor meer en ander publiek vinden de betrokken bestuurders vrijwillige samenwerking het meest probate middel. Vrijwillige samenwerking zou wel aantrekkelijk gemaakt mogen worden met extra stimuleringsmiddelen of andere bonussen van de kant van het Rijk of de provincie.

Verplichte samenwerking

Voorstanders van verplichte of gedwongen samenwerking zijn niet aan het woord geweest. Echter, indien het discussiepunt heel breed wordt geïnterpreteerd, zou men hieronder opmerkingen kunnen samenvatten over 'verplichtende samenwerking', zijnde die vormen van samenwerking die partijen ten minste voor een zekere tijd binden. Dit betreft met name de streekarchieven, waarvoor gemeenten en waterschappen over en weer verplichtingen aangaan, dienstverleningsovereenkomsten en fusies van rijksarchieven in de provincie met hoofdstedelijke gemeentearchieven. Tegen het aangaan van verplichtingen zoals deze lijkt niemand zich te verzetten, ondanks de negatieve effecten voor waarden als gemeentelijke autonomie en identiteit.

Loketfunctie gemeenten

Zie boven.

Schaal en schaalvergroting

Inleiders en deelnemers aan de discussie waren zich ervan bewust dat er een schaalprobleem is. Enerzijds beamen ze de noodzaak van grote tot redelijk grote archiefdiensten, mede met het oog op de digitalisering en de dienstverlening aan het publiek. Hoewel getallen controverses oproepen en uitzonderingen heel wel mogelijk blijken te zijn, werd door verschillende sprekers een bevolkingsomvang van ten minste 100.000 inwoners als een minimum voor een geëigende archiefzorg gezien. Tegelijkertijd werd de waarde benadrukt van archieven dicht bij de mensen, in de eigen gemeente of streek. Eigenlijk werden, naar de mening van de meeste sprekers de tegengestelde opties, eisen en belangen op het niveau van de regio (zoals de eilandenstructuur van Zeeland) min of meer met elkaar verzoend. In alle provincies leeft het idee dat men er met een aantal regionale historische centra, zijnde zeer goed geoutilleerde streekarchieven die op basis van vrijwilligheid samenwerken met andere instellingen in de regio en de provincie, wel uit komt. Het aantal ligt per provincie en voor het gehele land zeker twee- of driemaal hoger dan de vijfentwintig waarover in de achtergrondinformatie voor de conferenties gesproken werd.

Praktijkvoorbeelden

Praktijkvoorbeelden werden door bestuurders van bepaalde gemeenten of regionale archiefdiensten op verschillende conferenties onder de aandacht gebracht. De praktijkvoorbeelden betroffen op de eerste plaats de voortvarende en

ambitieuze aanpak in plaatsen die wellicht relatief klein zijn, maar wel de politieke wens hebben een sterke archiefdienst in stand te houden en uit te breiden: Bergen op Zoom, Waalwijk, Vlissingen en het waterschapsarchief te Gorredijk. De betreffende bestuurders lieten zien dat de (gemeente)besturen de consequenties trekken uit hun ambitie om een eigen archiefdienst te onderhouden en dat zij daarin door de raad en bevolking gesteund worden. Ook werden verschillende geslaagde regionale samenwerkingsprojecten gepresenteerd, zoals die van de streekarchieven in het Land van Heusden en Altena (praktijkvoorbeeld op de Brabantse en de Utrechtse conferentie), die van het streekarchief op de Noord-West Veluwe, en die van Waterland, waar het streekarchief een gezamenlijk gebouw gaat neerzetten en gebruiken met de bibliotheek van Purmerend. Ook werd verwezen naar bijzondere digitaliseringsprojecten (zie boven) en de voorbereiding van samenwerking op een van de Hollandse eilanden. De praktijkvoorbeelden waren aanleiding tot nader beraad en toelichting. In die zin zijn het leerzame ervaringen voor de deelnemers, die in hun provincies, gemeenten en waterschappen verantwoordelijk zijn voor het archiefbeleid.

Discussie over toezicht

Mede door tijdgebrek tijdens verschillende conferenties is het meest wenselijke toezicht niet in extenso aan de orde geweest. Het verband met de publieksfuncties van de archieven is dat op dit moment de wettelijke eis van toegankelijkheid geldt voor de overgedragen archivalia. De toegankelijkheid is daardoor mede object van de provinciale inspectie en de provinciale inspecteurs kunnen ontoegankelijke archieven sanctioneren. Tevens maakt de provinciale inspectie in de meeste provincies deel uit van het provinciale beleidsinstrumentarium voor de bevordering van de publieksfuncties. Eerder werd dit aangeduid met de term 'stimulerend toezicht'. Voor dergelijk stimulerend toezicht bleek brede waardering van de kant van de deelnemers aan de conferenties te bestaan. De combinatie van sanctiemogelijkheden, scherpere wettelijke eisen en stimulerend toezicht leidde een aantal malen tot de conclusie dat 'stevig toezicht' van de kant van de provinciale inspecteurs wenselijk is. Tegelijk houdt dat in dat de provinciale inspecteurs politieke en bestuurlijke steun krijgen van hun provinciebestuurders.

Verdere opmerkingen werden genoteerd over de kleine toezichtbureaus per provincie en de taakverdeling met andere kleine bureaus zoals dat van de rijksarchiefinspectie en de provinciale inspectie voor het cultureel erfgoed. Samenwerking werd wenselijk gevonden, alsook opheffing van de knip tussen toezicht op overgedragen en (nog) niet overgedragen archivalia. Enkele sprekers spraken hun voorkeur uit voor verdere versterking van het toezicht door de (nieuwe) gemeentelijke en provinciale rekenkamers, die voor alle gemeentelijke en provinciale taken toezicht moeten uitoefenen op rechtmatigheid en efficiëntie van uitgaven.

Bijlage 1: Lijst van conferenties

Provincie	Datum	Plaats	Voorzitter	Inleidingen
Zuid-Holland	11-04-01	Pulchri Studio, Den Haag	Mevrouw F. van Diepen-Oost, Oud-gedeputeerde Noord-Holland en oud-voorzitter van het projectteam Herziening Archiefbestel, auteur van “Archieven in de Etalage”	<ul style="list-style-type: none"> - Dr. F. van der Ploeg, staatssecretaris van OCenW, - Ir. M. Houtman, gedeputeerde cultuur, - Dr. D. Boonstra, burgemeester Dirksland en voorzitter VZHG.
Zeeland	12-04-01	Provinciehuis, Filmzaal, Middelburg	Prof. Dr. E.J. Fischer, directeur Verbond van Verzekeraars en oud-directeur van het IISG	<ul style="list-style-type: none"> - Drs. R.J.M. van Hengstum, min. OCenW, - Drs. G.L.C.M. de Kok, gedeputeerde cultuur, - Mevrouw L.C. Poppe-de Looff, wethouder cultuur Vlissingen.
Flevoland	18-04-01	Provinciehuis, Lelystad	Mevrouw F. van Diepen-Oost, oud-gedeputeerde Noord-Holland en oud-voorzitter van het projectteam Herziening Archiefbestel, auteur van “Archieven in de Etalage”	<ul style="list-style-type: none"> - Drs. J. Riezenkamp, min. OCenW, - Mevrouw L.M. Bouwmeester-den Broeder, gedeputeerde cultuur, - De heer T. van der Zwan, wethouder cultuur Lelystad.
Limburg	19-04-01	Gouvernement, Statenzaal, Maastricht	Ir. G.C. van Wijnbergen, oud-voorzitter Zuiveringsschap Limburg en voorzitter stuurgroep Limburg / Noord-Brabant grootschalige basiskaart	<ul style="list-style-type: none"> - Mevrouw drs. M.H. van den Heuvel-Habraken, provinciaal archiefinspecteur, namens drs. M.J.A. Eurlings, gedeputeerde cultuur, - Dr. M.W. van Boven, algemeen rijksarchivaris, - De heer J.H.M.O. Truijen, burgemeester Hunsel.
Gelderland	25-04-01	Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem	De heer C.A.P. Bolhuis, wethouder cultuur Apeldoorn	<ul style="list-style-type: none"> - Drs. J. Riezenkamp, min. OCenW, - De heer J.J.W. Esmeijer, gedeputeerde cultuur, - Mr. W.L. Zielhuis, burgemeester Oldebroek.
Overijssel	26-04-01	Bibliotheek, Statenzaal, Zwolle	Drs. M.R. Hermans, directeur archiefkoepel DIVA en oud-archivaris Zutphen	<ul style="list-style-type: none"> - De heer J.G. Kristen, gedeputeerde cultuur, - Drs. H. Smit, oud-burgemeester Hardenberg, - Drs. B. Looper, directeur Historisch Centrum Overijssel.

Provincie	Datum	Plaats	Voorzitter	Inleidingen
Groningen. Friesland, Drenthe	10-05-01	Schouwborg "De Lawei", Drachten	De heer Aize Bouma, communicatieadviseur	<ul style="list-style-type: none"> - Dr. M.W. van Boven, algemeen rijksarchivaris, - Mevrouw Geertje Koning-Huisman, wethouder cultuur Skarsterlân, namens de heer G.J. Kuiper, burgemeester en voorzitter Commissie Culturele Zaken en mediabeleid van de VNG, - De heer S. Lantinga, volmacht van het waterschap Sevenwolden en voorzitter van de Vereniging Historie Stellingwerf.
Noord-Brabant	16-05-01	Provinciehuis, Statenzaal, Den Bosch	Drs. R.H. Augusteijn, gedeputeerde cultuur	<ul style="list-style-type: none"> - Drs. R.H. Augusteijn, gedeputeerde cultuur, - De heer P.C.A.M. van der Velden, burgemeester Bergen op Zoom, - De heer A.B. Snoek, dijkgraaf Alm en Biesbosch, - Drs. R.J.M. van Hengstum, min. OCenW.
Utrecht	17-05-01	Paushuize, Spiegelzaal, Utrecht	Mr. H.J.F. Reeringh, burgemeester Doorn	<ul style="list-style-type: none"> - Dr. M.W. van Boven, algemeen rijksarchivaris, - Mr. B. Staal. Commissaris van de koningin, - Mevrouw Mr. M.R.Th.J.G. Wolterink-Oremus, burgemeester van Baarn, oud-burgemeester van Heusden en lid DB streekarchief Land van Heusden-Altena.
Noord-Holland	23-05-01	Provinciehuis, Statenzaal, Haarlem	Dr. Ir. J. IJff, oud- gedeputeerde	<ul style="list-style-type: none"> - Drs. R.J.M. van Hengstum, min. OCenW, - Mr. M.H. Kamphuis, burgemeester Amstelveen en voorzitter VNHG, - E. Neef, gedeputeerde cultuur, - Th. van Dam, burgemeester Purmerend.